

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
t.a.v. minister Schouten
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 1 oktober 2019
Behandeld door
Telefoonnummer
Ons kenmerk
Uw kenmerk
Natuurgebied
Onderwerp Oplossingsrichtingen stikstofproblematiek

Geachte minister Schouten,

Dit is hét moment! De oplossing voor het stikstofprobleem is eenvoudig. Een stevige daling van de stikstofemissies. In het verleden is al bewezen dat we maatschappelijke uitdagingen met een goede aanpak het hoofd kunnen bieden. Denk bijvoorbeeld aan reductie van drijfgas voor de ozonlaag en reductie van zwavel in brandstoffen voor minder zure neerslag.

De uitwerking van deze oplossing kan niet anders dan worden gezien in een breder kader dan daling van stikstofemissies voor biodiversiteit alleen. **Deze uitwerking kan ook fors bijdragen aan andere thema's zoals voldoende schoon oppervlakte- en drinkwater, schone lucht, volksgezondheid, duurzame sociale en economische ontwikkeling van het landelijk gebied, een gunstiger klimaat, duurzame ontwikkeling van het wegverkeer, de luchtvaart, de industrie en landbouwsector, en een prettige leefomgeving met voldoende woonruimte.**

Er is een geweldige kans ontstaan om nu het stikstofprobleem aan te pakken, en daarbij te kiezen voor een mooie toekomst voor Nederland. Wij dragen graag de oplossingen aan.

Integrale aanpak

Een (kosten)effectief maatregelenpakket vraagt een integrale aanpak. Maatregelen die bijdragen aan de reductie van stikstof dragen ook bij aan doelstellingen voor biodiversiteit, waterkwaliteit, bodemvruchtbaarheid, luchtkwaliteit, welvaart, klimaatverandering en een transitie naar kringlooplandbouw. Dit levert de **rechtvaardiging van grote investeringen en generieke reductie van de uitstoot**. Maatregelen om de stikstofdepositie te verlagen, moeten dus ook bijdragen aan de verduurzaming van sectoren die ook in het kader van andere maatschappelijke uitdagingen noodzakelijk zijn. Het verlagen van de maximumsnelheid op wegen in de invloedssfeer van Natura

2000-gebieden is hierbij eveneens noodzakelijk. En, in lijn met het advies van het Adviescollege van Remkes, moet ook de industrie een bijdrage leveren.

Gebiedsgerichte aanpak nabij Natura 2000-gebieden

Maatregelen voor de korte termijn beginnen bij een aanpak voor de lange termijn. We weten dat er tijd nodig is om dit milieuprobleem op te lossen. De tijd is echter beperkt. De aanhoudende veel te hoge stikstofdepositie in de natuur leidt tot een cumulatief effect van verzuring van de bodem. Bovendien stijgen de emissies autonoom door klimaatverandering. Met de tijd neemt het biodiversiteitsverlies dus toe, ook als de uitstoot afneemt. Alleen door de emissie van stikstofoxiden en ammoniak binnen 15 jaar terug te dringen tot de kritische depositiewaarden bereikt zijn, wordt het biodiversiteitsverlies een halt toegeroepen en kunnen we onze verplichtingen voor Natura 2000 nakomen.

Investeren in natuurgebieden

De Natura 2000-gebieden zijn niet voor niets aangewezen. Dit was en is noodzakelijk voor de bescherming van soorten die binnen Europa afhankelijk zijn van leefgebied in Nederland. Met andere woorden, deze bescherming is voor de betreffende soorten cruciaal om uitsterven (mondiaal) te voorkomen. In Nederland is de aanwijzing van gebieden gebeurd in de context van een ondernemend, ontwikkelend land, waarbij de bescherming van soorten belangrijk werd gevonden, maar waarvoor het minimum aan ruimte werd toebedeeld. **Veel Natura 2000-gebieden zijn daarom te weinig robuust en kampen naast een te hoge stikstofdepositie ook met verdroging en versnippering. Voor het behoud van de biodiversiteit is het van belang de aangewezen gebieden robuust te maken.** Het gaat dan om het afmaken en versterken van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), het herstel van de hydrologie van deze gebieden, het investeren in beheer- en herstelmaatregelen en, zolang de stikstofdepositie te hoog is, in aanvullende, effectgerichte maatregelen.

Transitie naar grondgebonden natuurinclusieve landbouw

In de landbouw, de grootste bron van het schadelijke ammoniak en een belangrijke bron van stikstofoxiden, moet worden ingezet op extensivering, kringlooplandbouw en grondgebondenheid met weidegang om een integrale aanpak te waarborgen. Wij zien geen kansen deze ontwikkeling in gang te zetten zonder een drastische vermindering van het gebruik van krachtvoer en kunstmest, resulterend in een krimp van de veestapel. Daarbij hoort ook het uitbannen van het gebruik van geïmporteerd soja als veevoer. De grenzen van wat met technische maatregelen bereikt kan worden, zijn bereikt. Bovendien leveren de hoog-technische stalsystemen geen bijdrage aan de biodiversiteit, een prettige leefomgeving en tal van andere maatschappelijke pluspunten die extensieve veeteeltbedrijven wél leveren. Daarnaast leiden deze hoog technische oplossing vaak tot hoge investeringen voor de boer. **Wij pleiten ervoor de ontwikkeling van extensivering, verweving en verbreding met prioriteit te starten in de directe omgeving van Natura 2000-gebieden, naast een generieke reductiedoelstelling voor alle ammoniak uitstotende veehouderijbedrijven.**

Daarmee worden de nationale stikstofdeken aangepakt, kwetsbare natuurgebieden extra beschermd en kan parallel worden gewerkt aan het vormgeven van een gezonde, toekomstbestendige landbouw, het versterken van de natuurgebieden en de uitvoering van de ambities van het Klimaatakkoord, het Schone Lucht Akkoord en de Kaderrichtlijn Water. Hiervoor zou een stikstofreductiebeleid met wetgeving moeten worden ontwikkeld dat inzet op het behalen van de kritische depositie waarden met meetbare en ambitieuze tussendoelen zowel voor reductie van ammoniak als voor de realisatie van een natuurinclusieve kringlooplandbouw. Fosfaat- en dierrechten zullen uit de markt moeten worden genomen.

De snelheid waarmee deze transitie tot stand wordt gebracht is bepalend voor ons welzijn en de welvaart, het toekomstperspectief voor agrarische ondernemers en de kwaliteit van het landelijk gebied. Voor stoppers mag een perspectief niet ontbreken, omdat daarmee grond beschikbaar komt voor bedrijven die willen extensiveren.

Juridische borging

Tenslotte wijzen wij u op de noodzaak van een solide juridische basis. Hierover hebben wij zorgen:

- De enige juridische houvast wordt geboden door maatregelen die per direct stikstofreductie realiseren;
- De winst van voorgestelde bronaanpak op gebiedsniveau zal nog vrij lange tijd onhelder blijven en kan dus op korte termijn geen grond zijn voor nieuwe vergunningverlening;
- De mogelijkheden die geschetst worden in het advies voor vergunningverlening zijn ten onrechte niet kritisch juridisch getoetst. Zo is het algemeen aannemen van de mogelijkheid van externe saldering met afoming niet verdedigbaar in het licht van de uitspraken van het Europese Hof en de Raad van State;
- In het advies is veel te weinig aandacht voor het waarborgen van het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen in Natura 2000-gebieden, en voor natuurcompensatiemaatregelen die niet gerealiseerd en niet gemonitord worden en waarvan de effectiviteit door het PAS arrest ter discussie is komen te staan. Zekerheid vooraf over de instandhoudingsdoelstellingen en de effectiviteit van natuurcompensatie is de sleutel voor het vinden van juridisch houdbare mogelijkheden voor nieuwe plannen en projecten.

Natuur- en milieuorganisaties verwachten van LNV:

- een concrete en juridisch houdbare aanpak waardoor stikstof op korte termijn aantoonbaar wordt teruggedrongen en voldoende uitgangspunten biedt om op lange termijn de stikstofuitstoot zo te verminderen dat hiermee de KDW's voor natuurgebieden worden bereikt;
- een aanpak die zorgt voor een stikstofreductie naar rato van alle sectoren (landbouw, industrie, bouw en verkeer);
- een robuuste aanpak waarin bewezen effectief natuurherstel en -versterking speerpunt is en daarvoor ook de benodigde budgetten worden vrijgemaakt;
- een aanpak waarin stikstofcrisis wordt benut om zowel de doelstellingen van het Urgenda-vonnis als de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs een stap dichterbij te brengen;
- een aanpak waarbij via de vermindering van krachtvoer de ontbossing voor de import van sojavoer een halt wordt toegeroepen;
- een aanpak waar - conform het advies van het Adviescollege - gebiedsgericht aanvullende ambitieuze maatregelen worden genomen om de depositie op kwetsbare natuurgebieden snel te verminderen;
- waarbij het eerste advies van het Adviescollege een goed vertrekpunt is, maar meer inzet nodig is om daadwerkelijk de stikstofuitstoot te verminderen.

Met vriendelijke groet,

Joris Thijssen
Directeur Greenpeace

Kirsten Schuijt
Directeur Wereld Natuur Fonds

Hank Bartelink
Directeur LandschappenNL

Marjolein Demmers
Directeur Natuur & Milieu

Donald Pols
Directeur Milieudefensie

Titia Wolterbeek
Voorzitter SoortenNL

Marc van den Tweel
Algemeen directeur Natuurmonumenten

Fred Wouters
Directeur Vogelbescherming Nederland